

AYT

COĞRAFYANIN ÖZÜ

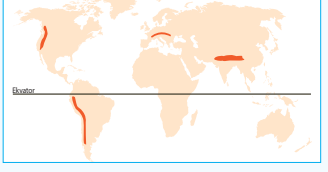
İ Ç İ N D E K İ L E R

BÖLÜM 1 : DOĞAL SİSTEMLER	2
EKOSİSTEM VE MADDE DÖNGÜSÜ, EKSTREM DOĞA OLAYLARI, KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİMİ	
ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR	8
BÖLÜM 2 : BEŞERİ SİSTEMLER	12
YERLEŞMELERİN ÖZELLİKLERİ, EKONOMİK FAALİYETLER VE DOĞAL KAYNAKLAR, GEÇMİŞTEN GELECEĞE ŞEHİR VE EKONOMİ	
ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR	18
TÜRKİYE'DE UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI.....	22
TÜRKİYE'DE TARIM, TÜRKİYE'DE HAYVANCILIK, BALIKÇILIK VE ORMANCILIK, TÜRKİYE'DE MADENLER VE ENERJİ KAYNAKLARI, TÜRKİYE'DE SANAYİ, TÜRKİYE'DE ULAŞIM, TÜRKİYE'DE TİCARET, TÜRKİYE'DE TURİZM	
ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR	32
BÖLÜM 3 : KÜRESEL ORTAM: BÖLGELER VE ÜLKELER	38
İLK KÜLTÜR MERKEZLERİ, KÜLTÜR BÖLGELERİ, TÜRK KÜLTÜRÜ, KÜRESEL TİCARET, TURİZM, ÜLKELERİN SANAYİLEŞME SÜRECİ, ÜLKELERİN TARIM – EKONOMİ İLİŞKİSİ, TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN ETKİLERİ, ÜLKELERİN GELİŞİMİŞLİK DÜZEYLERİ, JEOPOLİTİK KONUM, ENERJİ HATLARI – DÜNYA'DAKİ ÇATIŞMA BÖLGELERİ, ULUSLARARASI ÖRGÜTLER	
ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR	50
BÖLÜM 4 : ÇEVRE VE TOPLUM	54
DOĞAL KAYNAKLARIN KULLANIMI, ENERJİ KAYNAKLARI, ATIKLAR, ÇEVRE SORUNLARI, ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR, ÇEVRESEL ÖRGÜTLER VE ÇEVRE ANTLAŞMALARI, DÜNYA MİRASINA YÖNELİK TEHDİTLER	
ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR	61

EKOSİSTEM VE MADDE DÖNGÜSÜ

Biyom	Benzer yetişme koşullarına sahip bitki ve hayvan topluluklarını içinde barındıran bölgelere denir. Karasal biyomların sınıflandırılmasında bitki örtüsü, su biyomlarının sınıflandırılmasında suyun özellikleri belirleyicidir.		
Karasal Biyomlar	Tropikal Yağmur Ormanları Biyomu	Ekvator ve çevresinde görülür. Bitki türlerini geniş yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar ile otsu ve uzun boylu bitkiler oluşturur. Orangutan, kaplan, goril, şempanze, jaguar, yılan, leopar, kertenkele, kuş ve böcek başlıca hayvan türleridir. Biyolojik çeşitliliğin en fazla olduğu biyomdur.	
	Tropikal Çayır (Savan) Biyomu	Savan iklimi bölgelerinde görülür. Bitki türleri uzun boylu otlar ile kuraklığa dayanıklı çalılardan oluşur. Zebra, zürafa, fil, aslan, timsah, gergedan, su aygırı ve deve kuşu başlıca hayvan türleridir.	
	Çöl Biyomu	Dönenceler çevresinde ve orta kuşağın denizden uzak iç kesimlerinde görülür. Kurakçıl otlar, çalılar ve kaktüsler bitki örtüsünü oluşturur. Deve, yılan, kertenkele, karınca, çöl faresi, çöl tilkisi ve akrep başlıca hayvan türleridir.	
	Çalı Biyomu	Akdeniz iklim bölgesinde görülür. Bitki örtüsünü maki ve garig adı verilen çalı ve bodur ağaçlar oluşturur. Tavşan, tilki, kurt, kokarca, çakal ve yabani koyun ile yabani keçi başlıca hayvan türleridir.	
	Yaprak Döken Orman Biyomu	Ilıman okyanus iklimi bölgelerinde görülür. Bitki örtüsü yapraklarını sonbaharda döken geniş yapraklı ormanlardır. Kartal, ayı, sincap, fare, gelincik, sansar, karaca, geyik, çakal, kurbağa, timsah, kuş ve böcek türleri başlıca hayvan türleridir.	
	İğne Yapraklı Orman Biyomu	Karasal iklim bölgelerinde görülür. İğne yapraklı ağaçlardan oluşan tayga (boreal) ormanları bitki örtüsünü oluşturur. Ayı, tilki, kar tavşanı, geyik, samur, vizon, vaşak, kurt, kunduz ve kartal başlıca hayvan türleridir.	
	Ilıman Çayırlar Biyomu	Ilıman kuşakta yıllık yağış miktarının az olduğu yarı kurak iklim bölgelerinde görülür. Bitki örtüsü bozkır, çayır ve prerilerden oluşur. Lama, bizon, geyik, kanguru, ceylan, bufalo, tavşan, çakal başlıca hayvan türleridir.	

Karasal Biyomlar	Tundra Biyomu	Kutup altı iklim bölgelerinde görülür. Yosun, diken ve mevsimlik otlar bitki örtüsünü oluşturur. Ren geyiği, kutup tilkisi başlıca hayvan türleridir.	
	Kutup Biyomu	Buzullar ve kalıcı karlarla kaplı olduğu için bu bölgelerde bitki örtüsü yoktur. Kutup ayısı, penguen ve fok bu biyomun başlıca hayvan türleridir.	
	Dağ Biyomu	Alp - Himalaya Dağları, Kayalık Dağları ve And Dağları'nın yüksek kesimlerinde görülür. Başlıca bitki türleri liken, yosun, kısa çalılardır. Tibet öküzü, dağ keçisi, kar tavşanı ve kartal başlıca hayvan türleridir.	
Su Biyomları	Tatlı Su Biyomları	Akarsu ve tatlı su göllerinden oluşur. Saz, kamış, nilüfer, bitkisel plankton gibi bitki türleri görülür. Balıklar, kurbağalar, solucanlar, yengeç ve böcek türleri başlıca hayvan türleridir.	
	Tuzlu Su Biyomları	Deniz ve okyanuslar ile akışı olmayan göller tuzlu su biyomlarını oluşturur. Yosun ve plankton gibi bitki türleri görülür. Başlıca hayvan türlerini yunus, balina, midye, yengeç, deniz anası, ahtapot, deniz yıldızı ve balık türleri oluşturur.	

Habitat: Bir türün bireylerinin yaşamsal faaliyetlerini en iyi şekilde devam ettirebildiği yaşam alanıdır.

Popülasyon: Belli bir coğrafi bölgede yaşayan aynı türe ait canlılardan oluşan topluluktur.

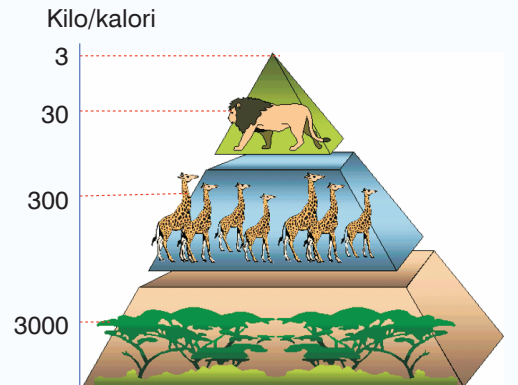
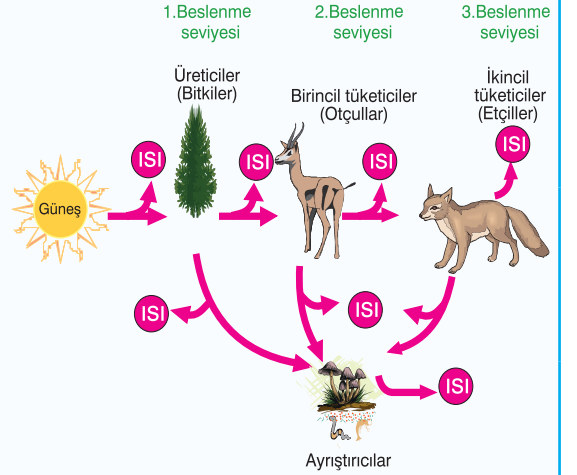
Adaptasyon: Yaşadığı ortama uyum sağlayabilmesi için canlıların genetik yapılarında ve fiziksel özelliklerinde değişiklik olmasıdır.

Biyosfer: Bitkiler, hayvanlar ve en gelişmiş tür olan insanlardan oluşan canlılar topluluğudur.

Biyoeçeşitlilik Bir bölgedeki genlerin, bitki ve hayvan türlerinin zenginliğidir.

Biyoeçeşitliliği Etkileyen Faktörler	Fiziki (Doğal) Faktörler	İklim Özellikleri: Sıcaklık, yağış, nemlilik, rüzgâr
		Yer Şekilleri Özellikleri: Yükselti, eğim, dağların uzanış doğrultusu, bakı
		Su: Her canlı, yaşamını devam ettirebilmesi için belli miktarda suya ihtiyaç duyar.
	Toprak: Bitkiler, ihtiyaçlarının büyük bölümünü topraktan karşılar. Bazı canlılar ise yaşamlarını toprakta sürdürür.	
Paleo-coğrafya Faktörler	Kıtaların Kayması - Küresel İklim Değişimleri	
Biyolojik Faktörler	Beşerî Faktörler: Sanayileşme, kentleşme, ulaşım, tarım, madencilik, orman yangınları	
	Diğer Canlılar	

Ekosistem		Belli bir bölgede yaşayan ve birbirleriyle sürekli etkileşim içinde bulunan canlılar ile bunların cansız çevrelerinin oluşturduğu bütüne denir.
Ekosistemi Oluşturan Unsurlar	Canlı Unsurlar	Bitkiler, hayvanlar ve mikroorganizmalar
	Cansız Unsurlar	Fiziksel Etmenler: Işık, sıcaklık, rüzgâr ve yağış
		Kimyasal Etmenler
Besin Zinciri ve Enerji Akışı		Bir ekosistemdeki canlıların, üreticilerden tüketicilere doğru birbirini tüketme sırasına göre oluşan halkaya besin zinciri denir. Güneş'ten gelen enerjinin besin zinciri yoluyla tek yönlü olarak canlılar arasında aktarılmasına enerji akışı denir.
Besin Zincirinin Unsurları	Üreticiler	Güneş enerjisini fotosentez yoluyla kimyasal enerjiye dönüştürerek kendi besinlerini üretirler. Bu sentez karada tohumlu ve tohumuz bitkiler, suda ise fitoplanktonlar, algler ve çiçekli bitkiler tarafından yapılır. $\text{Karbondioksit} + \text{Su} \xrightarrow{\text{Güneş Enerjisi}} \text{Glukoz (Şeker)} + \text{Oksijen}$
	Tüketiciler	Bitkilerle beslenen tüketicilere otçul (otobur), hayvanlarla beslenenlere etçil (etobur), hem et hem de otlarla beslenenlere de hepçil denir.
	Ayrıştırıcılar	Bakteri ve mantarlardan oluşurlar. Bitki ve hayvan kalıntılarını parçalayıp ayrıştırır. Bu sayede canlıların yapılarında biriken organik maddeler, inorganik maddelere dönüşerek yeniden kullanılabilir hâle gelir ve madde döngüsü ile enerji akışında devamlılık sağlanır.
Enerji Piramidi		Besin zincirindeki canlıların üreticiden tüketicie doğru dikey olarak dizilmesiyle besin piramidi oluşur. Bir seviyeden diğerine enerji transferinde enerjinin % 90'ı solunum ve ısı ile kaybolur, ancak %10'u bir üst basamağa aktarılabilir. Enerji piramidinde tabandan tavana doğru; ✓ Canlı tür ve sayısı azalır. ✓ Toplam besin ve enerji miktarı azalır. ✓ Canlı bünyesinde biriken atık oranı artar. ✓ İnsan enerji piramidinin tavanında yer alır.

Madde Döngüleri

Doğadaki karbon, oksijen, azot, fosfor, su vs. gibi cansız maddelerin bitkiler tarafından besin maddesine dönüştürüldükten sonra, canlılar arasında dolaşması ve canlılar öldükten sonra ayrıştırıcılar tarafından tekrar cansız ortama aktarılmasıdır.

Karbon Döngüsü

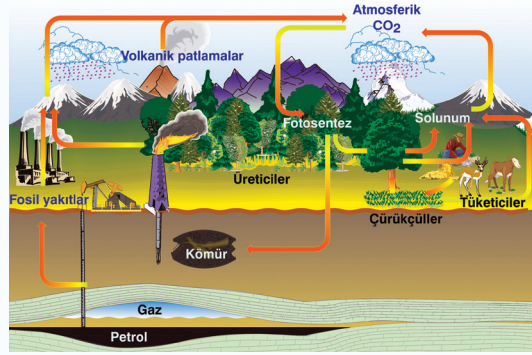
Karbon, atmosferde karbondioksit, hidrosferde karbondioksit ve bikarbon, litosferde kömür, doğal gaz, petrol ve kireç taşları içinde, biyosferde ise canlıların bünyesinde organik moleküler şeklinde bulunur. Bu ortamlardaki karbon, çeşitli olaylar sonucu bir ortamdan diğerine geçmektedir.

**Karbondiok-
sitin
Üretildiği
Durumlar**

- ✓ Petrol ve kömür gibi fosil yakıtların yanması
- ✓ Canlıların solunum yapması
- ✓ Canlı kalıntılarının ve ölülerin çürümesi
- ✓ Karbonatlı kayaçların çözünmesi

**Karbondiok-
sitin
Tüketildiği
Durumlar**

- ✓ Fosil yakıtların oluşması
- ✓ Fotosentez olayının gerçekleşmesi
- ✓ Deniz hayvanlarının kabuk oluşumu
- ✓ Karbonatlı kayaçların oluşumu

Oksijen Döngüsü**Oksijenin
Üretildiği
Durumlar**

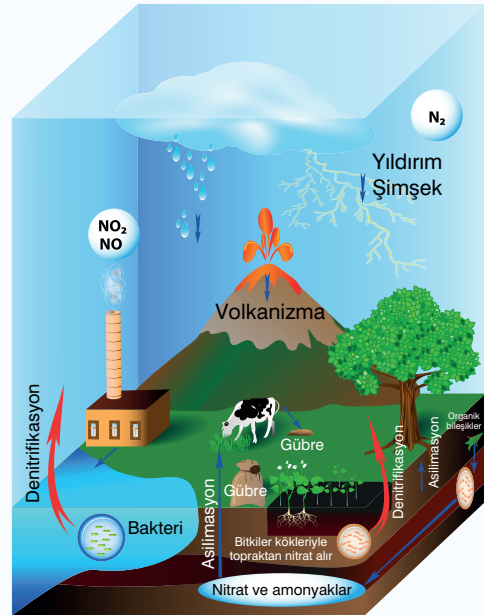
- ✓ Yeşil bitkilerin ve alglerin fotosentez yapması
- ✓ Güneş ışınlarının su moleküllerinde bulunan oksijeni ayrıştırması (Fotoliz)

**Oksijenin
Tüketildiği
Durumlar**

- ✓ Hayvanlar ve insanların solunum yapması
- ✓ Besinlerin enerjiye dönüştürülmesi
- ✓ Petrol ve kömür gibi fosil yakıtların yanması

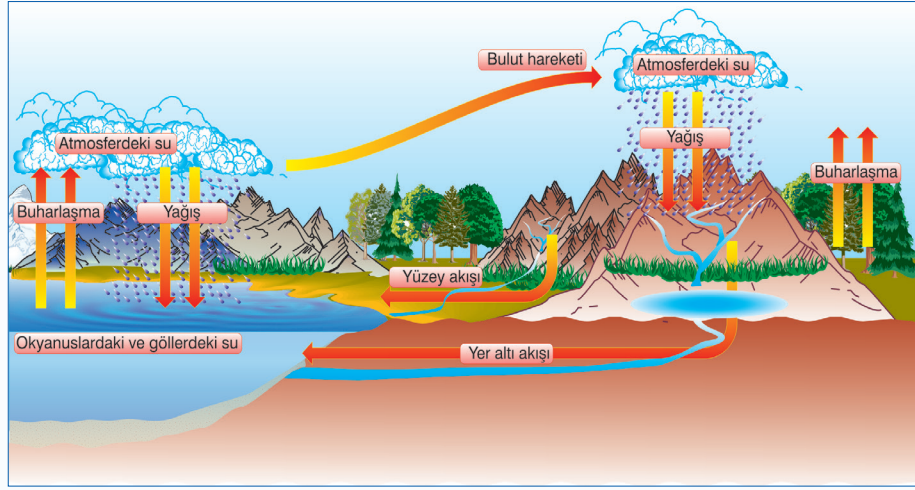
Azot Döngüsü

- ✓ Azot; kozmik radyasyon, şimşek ve yıldırım ile volkanik patlama gibi yüksek enerjili olaylar sonucu sudaki hidrojen ve oksijen ile havadaki azot birleşir ve yeryüzüne yağışlar sonucunda amonyum ve nitrat şeklinde iner.
- ✓ Azot bakterileri havadaki azotun bir kısmını biyolojik yoldan toprağa çeker.
- ✓ Havadaki amonyum azot, tutularak amonyum şeklinde bağlanır. Bakteriler bu azotu nitrat ve nitrite dönüştürür ve böylece bitkilerin kullanımına hazır hale getirir.
- ✓ Azot, besin zinciri ile bitkilerden otçullara, otçullardan da etçillere geçer.
- ✓ Doğadaki bitki ve hayvan artıkları ayrıştırıcılar tarafından ayrıştırılarak amonyağa dönüştürülür. Amonyanın nitrat tuzlarına dönüşmesine **nitritifikasyon**, topraktaki azotun atmosfere geri dönmesine de **denitrifikasyon** denir.

Su Döngüsü

- ✓ Güneş enerjisi ve yer çekiminin etkisiyle suyun litosfer, hidrosfer ve atmosfer arasındaki hareketine **su döngüsü** denir.
- ✓ Su döngüsü, buharlaşma ve yoğuşma gibi iki fiziksel kurala bağlı olarak oluşur. Isınarak buharlaşan su yükselerek soğur. Soğuyan su buharı yoğuşarak yeryüzüne **yağış** olarak düşer.
- ✓ Yağışın bir kısmı denizlere yağdığından su başladığı noktaya döner. Karalara yağın yağış toprağı nemlendirir.
- ✓ Yağış suyunun fazlası toplanarak **yer üstü** ve **yer altı sularını** oluşturur.
- ✓ Bitkiler kökleri vasıtasıyla suyu emerek yaşamsal faaliyetlerini sürdürürler. Hayvanlar ise içtikleri ve besinlerdeki sudan yararlanır.
- ✓ Bitkiler **terleme** yaparken bünyelerindeki suyu, su buharı şeklinde çevrelerine verir. Hayvanlar ve bitkiler solunum yaparken de bir miktar suyu buhar şeklinde atmosfere verir.

Su Ekosistemleri

Denizel Su Ekosistemleri

- ✓ Okyanus ve deniz ekosistemlerinden oluşur.
- ✓ Sıcak ve soğuk su akıntılarıyla Dünya'nın ısı dağılımını düzenler.
- ✓ Dalgaların etkisiyle havaya **aerosol** adı verilen tuz kristalleri saçılmakta ve bunlar bulut oluşumuna yardımcı olmaktadır.
- ✓ Farklı bitki ve hayvan türlerini barındırır. Dünya oksijeninin yarıdan fazlasını karşılar.
- ✓ Tropikal kuşak okyanuslarındaki ekosistemlerden biri olan mercanlar, çok zengin beslenme alanlarıdır. (Kuzeydoğu Avustralya mercan resifi)

Karasal Su Ekosistemleri

- ✓ Göl, bataklık ve akarsu ekosistemleri oluşturur.
- ✓ Karasal su ekosistemleri, iklim üzerinde etkili olduğu gibi pek çok canlı türünün yaşam alanlarını oluşturmaktadır.
- ✓ Akarsuların ağız kesimlerinde, tatlı ve tuzlu su birbirine karıştığından, bitki ve hayvan türü çeşitliliği fazladır.
- ✓ Türkiye'deki sulak alanların çoğu önemli kuş göç yolları üzerinde bulunmaları, endemik ve genetik çeşitliliğine sahip olmaları nedeniyle uluslararası öneme sahiptir.

Ramsar Sözleşmesi

Su kuşları yaşama alanı olarak uluslararası önem taşıyan sulak alanların korunması için, 1971 yılında İran'ın Ramsar kentinde imzalanan anlaşmadır. Taraf olan ülkeler sınırları dahilindeki sulak alanları korumak, geliştirmek ve akılcı kullanımı sağlamakla yükümlüdür. Türkiye'de, Ramsar Sözleşmesi kapsamında koruma altına alınan 10'un üzerinde sulak alan vardır.

EKSTREM DOĞA OLAYLARI

Astronomik Kökenli Ekstrem Doğa Olayları	Meteor (Gök Taşı) Düşmesi	Atmosferi geçtiği hâlde parçalanamayan meteorlar, düştükleri yerlerde büyük çukurlar oluşturabilirler.
Meteorolojik - Hidrometeorolojik Kökenli Ekstrem Doğa Olayları	Ekstrem Sıcaklıklar	Sıcaklık değerlerinin mevsim normallerinin üstüne çıkması ya da mevsim normallerinin altına düşmesidir. Ekstrem sıcaklıklar daha çok orta kuşaklı etkiler.
	Şiddetli Rüzgâr	Kasırga, hortum ve tayfun gibi isimlerle anılan şiddetli rüzgârlar can ve mal kayıplarına yol açan hava olaylarıdır.
	Aşırı Yağışlar	Yağışların ortalama değerlerin çok üstüne çıktığı durumlarda sel ve taşkınlar yaşanır, tarım ve yerleşim alanları zarar görür.
	Kuraklık	Yağışların ortalama değerlerin çok altına düşmesiyle toprak ile su kaynaklarının olumsuz etkilenmesi ve hidrolojik dengenin bozulmasıdır.
Jeolojik ve Jeomorfolojik Kökenli Ekstrem Doğa Olayları	Deprem, Tsunami, Volkanik Olaylar, Kütle Hareketleri (Heyelan, Toprak Kayması, Çamur Akıntısı, Kaya Düşmesi)	

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİMİ

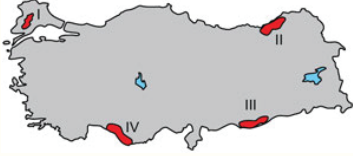
Atmosferdeki gaz bileşimi dengesinin, doğal veya beşerî olayların etkisiyle bozulması sonucunda iklimde gözlenen değişimlere **küresel iklim değişimi** denir. Kısa dalga boyu ile yeryüzüne ulaşan güneş ışınlarının, yeryüzünden uzun dalga boyu ile yansırken atmosferdeki su buharı, karbondioksit, metan, azot oksit gibi sera gazları tarafından soğurularak atmosferi ısıtmasına **atmosferin sera etkisi** denir. Sanayi, enerji üretimi ve ulaşım gibi insan faaliyetlerinin yaygınlaşması atmosferdeki sera gazlarının oranını artırarak **küresel ısınma**ya yol açmıştır.

Küresel İklim Değişiminin Nedenleri	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Enerji üretimi, sanayi, ulaşım, ısınma gibi alanlarda fosil yakıt (taş kömürü, petrol, doğal gaz vb.) kullanımının artması ✓ Atmosferdeki karbonun bir bölümünü depolayan ormanların tahrip edilmesi ✓ Pirinç tarımı yapılan bataklık arazilerdeki bakterilerin karbondioksitten 20 kat daha etkili bir sera gazı olan metan gazı üretmesi ✓ Şehirlerin çevresindeki kırsal alanlara göre daha sıcak olan ısı adaları oluşturması ✓ Atıkların gömülmesi veya yakılmasıyla sera gazlarının açığa çıkması
Küresel İklim Değişiminin Sonuçları	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ekstrem hava olaylarının görülmesi ve iklim koşullarının değişmesi ✓ Kutuplardaki buzulların erimesiyle yükselen deniz sularının alçak kıyıları sular altında bırakması (Hollanda, Bangladeş vb.) ✓ Fırtına, sel, kuraklık ve orman yangını gibi iklim kökenli doğal afetlerin artış göstermesi ✓ Çeşitli bitki ve hayvan türlerinin nesillerinin tükenmesi ✓ Su kaynaklarının azalmasıyla birlikte susuzluk ve kıtlığın artması ✓ Okyanus sularındaki asitliliğin artması ✓ Üretim ve istihdamı düşürmesi nedeniyle işsizlik ve göç gibi sosyal sorunlara yol açması

ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR

1. Genel olarak engebenin fazla olduğu alanlarda yağış, sıcaklık, nem gibi iklim elementleri kısa mesafelerde değişiklik gösterdiği için bu alanlarda engebenin az olduğu alanlara göre biyoçeşitliliğin daha zengin olması beklenir.

Haritada numaralandırılan alanların hangilerinde bu nedene bağlı olarak biyoçeşitliliğin daha zengin olduğu söylenebilir?

- A) I ve II B) I ve III C) II ve III
D) II ve IV E) III ve IV

2020 – AYT

2. Denizel ve karasal olmak üzere iki bölüme ayrılan su ekosistemleri biyoçeşitlilik açısından dünyanın önemli alanlarını oluştururlar. Bu ekosistemlerde; suyun fiziksel ve kimyasal özellikleri, durgun veya hareketli olması, sıcaklığı, derinliği, ışık ve besin madde miktarı gibi faktörler biyoçeşitlilik üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Bu ekosistemlerdeki biyoçeşitliliği ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- A) Kıyılarda karalardan taşınan besin maddelerinin açık denizlerden daha fazla olması canlı çeşitliliğini artırır.
B) Okyanus ve denizlerde 500 metreden daha derin ortamlarda canlı çeşitliliği daha fazladır.
C) Akarsuların yukarı çığırlarında yatak eğiminin fazla, akış hızının yüksek ve suların soğuk olması biyoçeşitliliği artırır.
D) Akarsuların okyanus veya denize döküldüğü ağız kısmı sıcaklık ve tuzluluk yönünden elverişsiz olduğu için biyoçeşitlilik düşüktür.
E) Kapalı havzalarda bulunan göllerde su sıcaklığının ve seviyesinin mevsimden mevsime değişmesi biyoçeşitliliği artırır.

2020 – AYT

3. Herhangi bir yerde mevsim normallerinin üzerindeki yüksek sıcaklıkların belirli bir süre yaşanması, başta insanlar olmak üzere tüm canlıları etkilemektedir.

Aşağıdakilerden hangisi bu durumun ortaya çıkardığı bir olumsuzluk değildir?

- A) Tarımda verimliliğin azalması
B) Orman yangınlarının artması
C) Evsel enerji tüketiminin artması
D) Barajlardaki su seviyesinin düşmesi
E) Nöbetleşe ekim alanlarının azalması

2020 – AYT

4. I. Ulaşım sistemleri
II. Temiz su kaynakları
III. Sanayi kuruluşları
IV. Tarım toprakları

Küresel iklim değişikliğinin olumsuz etkileri yukarıdakilerden hangileri üzerinde daha fazla görülmektedir?

- A) I ve II B) I ve III C) II ve III
D) II ve IV E) III ve IV

2020 – AYT

5. Tropikal Yağmur Ormanları, bitki ve hayvan türleri bakımından Dünya'nın en zengin alanlarıdır.

Bu alanların tür bakımından zengin olmasının nedenleri arasında aşağıdakilerden hangisi bulunmaz?

- A) Mutlak konumları
B) Sürekli yağış almaları
C) Su kaynaklarının bolluğu
D) Tarımın yaygın olması
E) Yıllık sıcaklık farklarının düşük olması

2019 – AYT

6. İnsan faaliyetlerine bağlı olarak doğal sistemlerdeki bazı değişimler gelecekte birçok olumsuz durumun ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Buna göre;

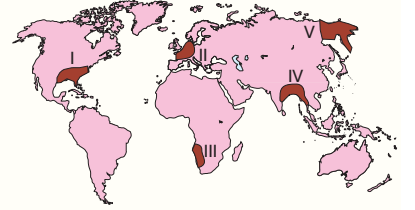
- I. küresel ısınmaya bağlı olarak buzulların hızla erimesi,
II. artan nüfusa bağlı olarak yerleşmelerin dikey yönlü büyümesi,
III. orman alanlarının hızla yok edilmesi,
IV. gelişen teknolojiye bağlı yeni araçların yapılması

faaliyetlerinden hangileri bu olumsuz durumlara daha fazla neden olacaktır?

- A) I ve II B) I ve III C) II ve III
D) II ve IV E) III ve IV

2018 – AYT

7. Aşağıdaki haritada bazı alanlar numaralandırılarak koyu renkle gösterilmiştir.

Bu alanların hangilerinde, insan faaliyetlerinin biyoçeşitliliğe olan olumsuz etkilerinin daha az olması beklenir?

- A) I ve II B) I ve IV C) II ve III
D) III ve V E) IV ve V

2018 – AYT

8. İnsan faaliyetlerine bağlı olarak doğal sistemlerdeki bazı değişimler gelecekte birçok olumsuz durumun ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Buna göre;

- I. küresel ısınmaya bağlı olarak buzulların hızla erimesi,
II. artan nüfusa bağlı olarak yerleşmelerin dikey yönlü büyümesi,
III. orman alanlarının hızla yok edilmesi,
IV. gelişen teknolojiye bağlı yeni araçların yapılması

faaliyetlerinden hangileri bu olumsuz durumlara daha fazla neden olacaktır?

- A) I ve II B) I ve III C) II ve III
D) II ve IV E) III ve IV

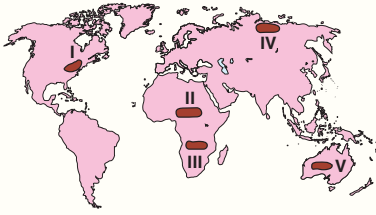
2018 – AYT

9. Aşağıdakilerden hangisi, küresel ekosistemdeki madde döngülerinden biri değildir?

- A) Toprak B) Karbon C) Oksijen
D) Su E) Azot

2017 – LYS

10. Yeryüzünde, aynı iklim koşulları altında benzer bitki ve hayvan topluluklarının bulunduğu alanlara biyom veya büyük yaşam kuşakları adı verilmektedir.

Buna göre, yukarıdaki haritada numaralandırılarak koyu renkle gösterilen alanlardan hangileri benzer biyomlardır?

- A) III ve IV B) II ve IV C) I ve II
D) IV ve V E) II ve III

2017 – LYS

11. Aşağıdakilerden hangisi, yeryüzünde karbondioksitin açığa çıkmasına neden olan etkenlerden biri değildir?

- A) Fosil yakıt kullanımı
B) Volkanizma
C) İnsan ve hayvan solunumu
D) Orman yangınları
E) Bitkilerin fotosentez yapması

2017 – LYS

12. I. Okyanusların ve deniz seviyelerinin alçalması

- II. Buzul erimelerinin artması
III. Biyoçeşitliliğin artması
IV. Göllerin kuruması

Yukarıdakilerden hangileri, insanın doğayı yanlış ve bilinçsiz kullanımına bağlı olarak gelecekte yaşanma olasılığı yüksek olaylardır?

- A) I ve II B) I ve III C) II ve III
D) II ve IV E) III ve IV

2017 – LYS

13. Ekosistem içerisindeki canlıların gereksinim duyduğu azotun esas kaynağını atmosfer oluşturur. Bu azotun bitkiler tarafından kullanılabilmesi için nitrit ve nitratlara dönüşmesi gerekir.

Bu dönüşüm,

- I. orman yangınları sonucunda küllerin toprağa geçmesi,
II. topraktaki bazı bakterilerin ölen canlıları ayrıştırması,
III. hava ile temas ettiği yüzeylerde doğrudan suya geçmesi,
IV. havada oksijenle birleşen azotun yağışlarla toprağa geçmesi

süreçlerinden hangileriyle gerçekleşir?

- A) I ve II B) I ve III C) II ve III
D) II ve IV E) III ve IV

2016 – LYS

14. Aşağıdaki haritada bazı yerler numaralandırılarak gösterilmiştir.

Bu yerlerde oluşan doğa olaylarıyla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) I numaralı yerde bazı yıllar çok şiddetli kasırgalar meydana gelebilmektedir.
B) III numaralı yerdeki düzensiz yağışlar kuraklıklara neden olmaktadır.
C) II numaralı yerde sık sık sel ve taşkınlar yaşanmaktadır.
D) V numaralı yerdeki aşırı soğuklar günlük hayatı olumsuz etkilemektedir.
E) IV numaralı yerde zaman zaman şiddetli depremler meydana gelebilmektedir.

2016 – LYS

15. Ekosistemlerin işleyişi; enerji akışı ve madde döngüleri olmak üzere iki süreci kapsar.

Bu süreçlerde gerçekleşen;

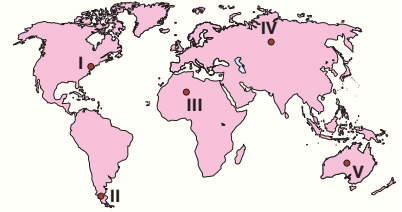
- I. klorofilli canlıların fotosentez yapması,
II. ölü organizma ve atıklarının ayrıştırılması,
III. canlıların solunum yapması

olaylarından hangileriyle atmosfere oksijen verilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve II
D) I ve III E) I, II ve III

2016 – LYS

16. Aşağıdaki haritada bazı biyomların yerleri numaralandırılarak gösterilmiştir.

Bu yerlerin coğrafi özellikleri göz önüne alındığında hangi biyomlardaki bitki ve hayvan türlerinin birbiriyle daha çok benzerlik göstermesi beklenir?

- A) I ve III B) I ve III C) II ve IV
D) III ve V E) IV ve V

2016 – LYS

17. Canlı dokularını meydana getiren bileşiklere oluşturması nedeniyle hayati öneme sahip olan karbon döngüsü, karasal ve sulara ait iki büyük ekosistemde meydana gelir. Bu ekosistemlerde üretilen karbondioksit; karalar, sular ve atmosfer arasında dolaşmaktadır. Ancak bazı durumlarda bu döngünün kesintiye uğradığı görülür.

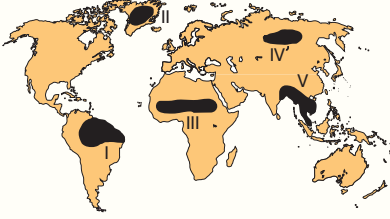
Aşağıdakilerden hangisi, bu döngü sırasındaki kesintinin nedenlerinden biridir?

- A) Kireç taşlarının yakılması
B) Bitki kalıntılarının kömürleşmesi
C) Fosil yakıtların kullanılması
D) Katı atıkların depo edilmesi
E) Su kaynaklarının kirletilmesi

2015 – LYS

ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR

1. Aşağıda, haritada numaralandırılarak koyu renkle gösterilmiş beş bölge ve bu bölgelerin dördünde insan etkisine bağlı olarak doğal sistemlerde meydana gelebilecek değişimlere ait tahminler verilmiştir.

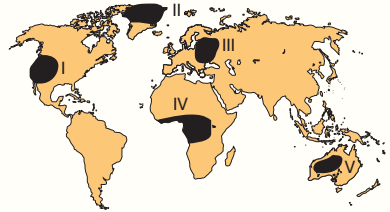
- Bitki örtüsündeki aşırı tahribat, Dünya'nın akciğeri olarak adlandırılan bu bölgedeki ormanların büyük oranda yok olmasına yol açacaktır.
- Buzulların erimesine bağlı olarak deniz seviyesinde meydana gelecek yükselme, burada yaşayan insanların yer değiştirmesine neden olacaktır.
- Küresel ısınmaya bağlı olarak atmosfer sıcaklıklarının artması, bu bölgedeki buzulların erime sürecini hızlandıracaktır.
- İklim değişimlerine bağlı olarak yağışlardaki düzensizlik, bu bölgede çölleşme sürecini hızlandıracaktır.

Buna göre, yukarıda hangi numarayla gösterilen bölgenin değişimi hakkında bir tahmin verilmemiştir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

2015 – LYS

2. Aşağıdaki haritada bazı alanlar numaralandırılarak koyu renkle gösterilmiştir.

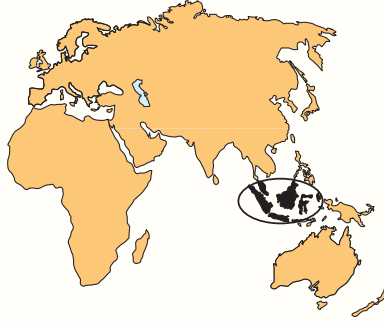

Bu alanların hangilerinde, birincil tüketiciler ihtiyaçları olan enerjiyi daha zor karşılarlar?

- A) I ve II B) I ve III C) II ve V
D) III ve IV E) IV ve V

2015 – LYS

3.

Yukarıdaki haritada daire içine alınıp koyu renkle gösterilen alanda, aşağıdakilerden hangisi görülmesi beklenen ekstrem olaylardan biri değildir?

- A) Volkanik patlamalar sonucunda can ve mal kayıplarının yaşanması
B) Şiddetli kasırgalar sonucunda binlerce kişinin evini terk etmesi
C) Aşırı düşük sıcaklıkların insan ve diğer canlıları olumsuz etkilemesi
D) Aşırı yağışlara bağlı oluşan sel ve taşkınların tarıma zarar vermesi
E) Depremler sonucu oluşan tsunamilerde can ve mal kayıplarının yaşanması

2015 – LYS

4.

- Bilimsel çalışmalar orta kuşaktaki biyoçeşitliliğin 100 - 135 bin yıl önce çok daha farklı olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan polen analizi ve relik bitki topluluklarının değerlendirilmesiyle o dönemde daha gür bir bitki örtüsünün bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Buna göre, sözü edilen farklılığın nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Deniz seviyesinde görülen değişimler
B) Toprak oluşum hızının değişmesi
C) Küresel iklimde görülen değişiklikler
D) Epirojenik hareketlerin yavaşlaması
E) Kıtaların konumlarının değişmesi

2015 – LYS

5. Atmosferdeki karbondioksit salınımının artması, küresel ölçekte az da olsa ısınmaya yol açmaktadır. 20. yüzyılda Dünya'da ortalama sıcaklık artışı 0,6 °C olmuştur. Bu durum buzullarda erimelere, deniz seviyesinde de yükselmelere neden olmaktadır. Sıcaklık artışının özellikle orta ve yüksek enlemlerde yağışların artmasına neden olması beklenmektedir.

Buna göre, Türkiye'nin Orta Kuşak'ta bulunduğu göz önüne alındığında sıcaklık artışının aşağıdaki değişikliklerden hangisi üzerinde etkili olması beklenmez?

- A) Ülkenin büyük bir bölümünde sağanak şeklindeki yağışların artması
B) Gelgit etkisinin belirginleşmesi
C) Bazı bölgelerde tarım ürünü çeşitliliğinin değişmesi
D) Orman üst sınırının daha yükseklere çıkması
E) Kıyı kesimlerde sıcaklık ve bağıl nemin daha fazla artması

2014 – LYS

6. Nemli tropik ormanlarda yaşayan yaprak kesici karıncalar, bitkilerden ayırıp topladıkları taze yaprak parçalarını yer altındaki yuvalarına taşır ve orada belirli mantarların üremesi için ortam hazırlarlar. Sonra da besin olarak bu mantarları tüketirler. Herhangi bir anda büyük bir kolonideki karıncaların yaklaşık % 25'i yaprakları kesip taşımakta, % 75'i de geçiş yollarının ve mantar bahçelerinin bakımını sağlamaktadır. Bilim insanları, yuvalara giren enerji miktarı ile enerji giderlerini karşılaştırmışlar ve sonuç olarak şu yargıya ulaşmışlardır: Yuvalara giren enerji miktarı, harcanan toplam enerji miktarından büyük olduğu sürece koloni büyümeye devam etmekte ama bu miktar eşitlendiğinde koloninin büyümesi durmaktadır.

Buna göre, parçadaki bilgiler dikkate alındığında karınca kolonilerindeki büyümenin artması veya durması, aşağıdaki kavramlardan hangisiyle tanımlanır?

- A) Taşıma kapasitesi
B) Sürdürülebilirlik
C) Azot döngüsü
D) Habitat
E) Beslenme halkaları

2013 – LYS

7. Yeryüzündeki pek çok alanda yakın gelecekte kurak dönemlerin uzaması beklenmektedir.

Bunun sonucunda aşağıdakilerden hangisi, akarsuların kurummasına yol açabilecek olaylar zinciri arasında gösterilemez?

- A) Atmosferdeki karbondioksit oranının giderek artması
B) Sıcaklık artışına bağlı olarak yağışların düzensiz bir hâl alması
C) Artan nüfusla birlikte tarımsal ve evsel kullanma suyuna olan talebin artması
D) Şiddetli erozyon ile toprak kayıplarının aşırı şekilde artması
E) Yıl içerisinde, soğuk dönemlerin giderek kısılması

2013 – LYS

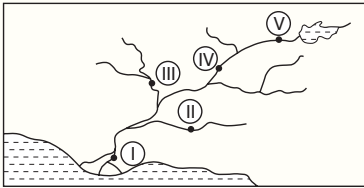
8. I. Şehirlerin, orman alanlarının yakınında gelişmesi
II. Tarım alanlarında hep aynı ürünlerin yetiştirilmesi
III. Ağaçların yapraklarını dökmesi
IV. Bitkilerin fotosentez yapması

Yukarıdakilerden hangileri ekosistemin devamlılığını sağlar?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve IV
D) II ve III E) III ve IV

2013 – LYS

9.

Yukarıdaki şekilde bir akarsu ağı gösterilmiştir.

Akarsu ekosistemlerinin işleyişi göz önüne alındığında, numaralarla gösterilen yerlerin hangisinde canlı çeşitliliğinin daha fazla olması beklenir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

2012 – LYS

10. İngiltere’de, John Worlidge adlı ziraatçı, tarımda “zararlı” olarak kabul edilen hayvanlara karşı aşağıdaki işlerin yapılmasını belirten bir takvimin de içinde bulunduğu “Tarımsal Sistem” adlı kitabını 1668’de yayımladı. Buna göre, tarımda yüksek verim elde etmek için;

- şubat ayında tüm kurbağalar ve yumurtaları yok edilmeli,
- nisan ayında solucanlar toplanmalı,
- haziran ayında karıncalar yok edilmeli,
- temmuz ayında ise yaban arısı ve sinekler öldürülmelidir.

Ekosistemlerin işleyişi ve birbirlerine olan etkileri göz önüne alındığında, İngiltere’de bu hatalı yöntemleri uygulamış olan dönemin çiftçilerinin, hangi tarımsal sorunla karşılaşmış olması beklenmez?

- A) Böceklerle beslenen kurbağaların yok edilmesi, değinilmeyen diğer tarım zararlılarının sayısını artırmış ve ürünlere büyük zarar vermiştir.
B) Toprakta yaşayan karınca ve solucanların yok edilmesi, toprağın havalanmasını olumsuz etkilemiş ve verimi düşürmüştür.
C) Yaban arısı ve sineklerin öldürülmesi, bitkilerin döllenenmesini ve polenlerin taşınmasını olumsuz etkilemiştir ve tarımsal verim azalmıştır.
D) Karınca ve solucanların yok edilmesi, sulamaya duyulan gereksinimi artırmış ve tarımsal üretim maliyetlerinin yükselmesine neden olmuştur.
E) Kurbağaların yok edilmesi sonucunda, yaban arısı ve sineklerin sayısı artmış ve bu zararlılarla mücadele süresi uzamıştır.

2011 – LYS

11. Doruk ve Emre, mayıs ayında bir turla beş gün yurt dışına gittiler. Ancak gittikleri şehirde gezi süresince, sıcaklığın 25 °C’nin üstüne çıkmasıyla beklenmedik bir durum yaşadılar.

Buldukları iklim kuşakları göz önüne alındığında, bu ekstrem sıcaklığın aşağıdaki şehirlerin hangisinde yaşandığı söylenebilir?

- A) Kahire B) Riyad C) Oslo
D) Roma E) Yeni Delhi

2011 – LYS

12. 1980 yılından bu yana Kuzey Denizi’nde, deniz suyunun ortalama sıcaklık değerinin 1 °C artmasıyla burada yaşayan morina ve mezgit gibi soğuk su balıkları 100 km kuzeye doğru göç etmiştir.

Bu değişimdeki neden – sonuç ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, aşağıda verilen olayların hangisinde benzer bir ilişki olduğu söylenebilir?

- A) Somali’yi 1889 yılında işgal eden İtalyan ordusu, beraberinde siğir vebası virüsü taşıyan siğirleri de getirdi. Bu virüsün etkisiyle Somali ve Kenya’da milyonlarca yabani siğir, zebra ve zürafa öldü.
B) Hint Okyanusu’nun güneyinde bulunan ve ilk kez 1888 yılında yerleşilen Christmas Adası’nda, 1904 yılına gelindiğinde otuz ayrı tür Avrupa kökenli otsu bitki yaygın duruma geçti.
C) Nüfusun artmasıyla birlikte Avustralya’daki Blue Dağları’nda yaygın olarak görülen ördek gagalı ornitorenkler 1850 yılında tamamen yok oldu.
D) Hint Okyanusu’ndaki Mauritius Adası’na dışarıdan getirilen domuz ve sıçanların hızla çoğalması, adada yaşayan dodo kuşlarının 1680 yılından sonra tamamen yok olmasıyla sonuçlandı.
E) Venezuela’nın güneyindeki Amazon Bölgesi’nde yaşayan ve yağışlı dönemin başlamasıyla yavrulayan anakondaların yavrulama dönemi, 1990 yılından sonra kurak dönemin uzamasıyla birlikte daha geç gerçekleşmeye başladı.

2011 – LYS

13. Dünya üzerindeki birçok canlı türü, doğal ortamlarına müdahale ve buna bağlı olarak nesillerinin tükenmesi tehlikesiyle karşı karşıyadır. Örneğin Amazon Ormanları, Dünya’daki türlerin yarısından fazlasını barındırmaktadır. Bu alanda yapılacak tahribat, 30 yıl içerisinde türlerin yaklaşık % 10’unun yok olmasına neden olabilir. Ayrıca, ticari değere sahip olmaları nedeniyle, okyanuslardaki balina, Afrika Kıtası’ndaki fil ve gergedan gibi canlılar sayı olarak çok azalmıştır. Canlı türü sayısının azalmasında bir diğer etken de artan talep karşılık için giderek yaygınlaşan tarım ve endüstri etkinliklerinin yarattığı kirliliktir.

Bu parçada, ekolojik dengenin bozulmasına ve buna bağlı olarak canlı türlerinin yok olmasına neden olan etkenlerin hangisinden söz edilmemiştir?

- A) Aşırı avlanma
B) Hızlı nüfus artışı
C) Yaşam alanlarının daralması
D) Ekonomik etkinlikler
E) Orman yangınları

2010 – LYS

NÜFUS POLİTİKALARI

Nüfusun niteliği niceliği ve mekânsal dağılımı gibi değişkenleri düzenlemeye yönelik yapılan planlı ve programlı çalışmalara **nüfus politikası** denir.

Ülkelerin Nüfus Politikaları	Nüfus Artış Hızını Düşürmeyi Amaçlayan Politikalar	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nüfus artış hızının kalkınma hızından yüksek olması nedeniyle halkın temel ihtiyaçlarının yeterince karşılanamadığı ülkelerde uygulanır. ✓ Endonezya, Pakistan, Bangladeş Hindistan ve Nijerya nüfus artış hızını düşürmeyi amaçlayan bazı ülkelerdir. ✓ Doğum kontrolü, çocuk aldırma (kürtaj), evlenme yaşının yükseltilmesi ve çocuk sayısının sınırlandırılması nüfus artışı hızını düşürmeye yönelik politikalar doğrultusunda yapılan başlıca uygulamalardır.
	Nüfus Artış Hızını Yükseltmeyi Amaçlayan Politikalar	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nüfus artış hızının kalkınma hızından düşük olduğu gelişmiş ülkelerde uygulanır. Ülke nüfusunun yaşlanmasının önüne geçmeyi ve iş gücü açığı sorununu önlemeyi amaçlar. ✓ İngiltere, Fransa, Almanya, İsveç, Rusya, Japonya ve Avustralya nüfus artış hızını yükseltmeyi amaçlayan bazı ülkelerdir. ✓ Nüfus artış hızını yükseltmeye yönelik başlıca uygulamalar; doğumları teşvik etme, ailelere çocuk başına parasal yardım ve ülke dışından gelen göçlere kolaylık sağlamadır.
	Nüfusu Korumayı ve Niteliklerini İyileştirmeyi Amaçlayan Politikalar	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nüfus artış hızı ile kalkınma hızı arasındaki farkın az olduğu gelişmekte olan ülkelerde uygulanır. ✓ Türkiye, Güney Afrika Cumhuriyeti, Meksika, Arjantin gibi ülkelerde uygulanmaktadır. ✓ Bu politikalar doğrultusunda yapılan başlıca uygulamalar; eğitim seviyesinin yükseltilmesi, işsizliğin azaltılması, beslenme ve sağlık koşullarının iyileştirilmesidir.
Türkiye'nin Nüfus Politikaları	1923 – 1965 Dönemi	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Cumhuriyet'in ilk yıllarında savaştan çıkmış olması nedeniyle, askeri açıdan ve iş gücü bakımından genç nüfusa ihtiyaç artırmıştır. Bu nedenle nüfus artış hızını yükseltici politikalar uygulanmıştır. ✓ Beş ve daha fazla çocuğu olan ailelerin yol vergisinden muaf tutulması, çok çocuklu ailelere hazineye ait topraklardan tarla bağışlanması, evlenme yaşının düşürülmesi, doğum evlerinin açılması nüfus artış hızını yükseltmek için yapılan uygulamalardan bazılarıdır. ✓ 1965 yılından itibaren nüfus artış hızını yükseltmeye yönelik politikalarla vazgeçilmiştir.
	1965 – 1980 Dönemi	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hızlı nüfus artışının ekonomik ve sosyal sorunlara yol açması nedeniyle nüfus artış hızını düşürmeyi amaçlayan politikalar uygulanmıştır.
	1980 – 2005 Dönemi	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 1980'li yıllardan itibaren nüfusun niteliksel özelliklerindeki iyileştirmelerin nüfus artış hızının kontrolünden daha önemli olduğu görüşü hakim olmuştur. ✓ Nüfusun eğitim, sağlık, beslenme ve barınma olanaklarının artırılmasına ve bebek ölümlerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır.
	2005'ten Günümüze Kadar Olan Dönem	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nüfusun dinamizmini kaybetmemesi için doğurganlık hızının kademeli olarak yükseltilmesi hedeflenmiştir.

YERLEŞMELERİN ÖZELLİKLERİ

Tarihsel Süreçte Şehirler	İlk Çağ	<p>Köy yerleşmeleri, nüfuslarının zaman içinde artmasına bağlı olarak gelişip şehir yerleşmeleri hâline gelmiştir. Dünya'daki ilk şehirlerin ortaya çıkmasında tarım faaliyetleri rol oynamıştır. Bu nedenle ilk şehirler ılıman iklim koşullarının yaşandığı, verimli toprakların bulunduğu büyük akarsuların yakınlarında ortaya çıkmıştır.</p>	
	Orta Çağ	<p>Ticari faaliyetlerin gelişmesiyle deniz kıyılarında limanlar ve liman şehirleri kurulmuştur. Siyasi, askeri ve dini merkezler gelişmiştir. Türklerin İslam dini ile tanışması, yerleşik hayata geçmelerini ve şehirler kurmalarını hızlandırmıştır. Semerkant (Özbekistan), Buhara (Özbekistan), Tebriz (İran) ve Konya ilk Türk İslam şehirlerindedir. Türk-İslam şehirleri ticaret yolları üzerinde kurulduklarından, gelişmeleri üzerinde en önemli faktör kervan ticareti olmuştur.</p>	
	Yeni Çağ	<p>Sanayi Devrimiyle birlikte kırsal kesimlerden olan göçlerin etkisiyle şehirleşme süreci hızlanarak artmış ve şehirlerin fonksiyonel değişimi hızlanmıştır. Değişen koşullara bağlı olarak şehirlerdeki faaliyetler farklılaşmıştır.</p>	
	Günümüz	<p>Geçmiş dönemlere göre şehirlerin sayıları ve nüfusları artmış, fonksiyonları çeşitlenmiştir. Sanayi, ticaret, ulaşım ve teknoloji şehirleşme üzerinde etkili olan faktörlerdir.</p> <p>Sakin Şehir (Cittaslow): 1999 yılında İtalya'da kurulmuş nüfusu 50 binin altındaki şehirlerin üye olabildiği uluslararası bir belediyeler birliğidir. Sakin şehirler, doğaya zarar vermeden şehirlerin gelişebileceğini ve insanların şehirlerde mutlu ve huzurlu yaşayabileceğini göstermektedir. Seferihisar (İzmir) Akyaka (Muğla), Eğirdir ve Yalvaç (Isparta), Gerze (Sinop), Gökçeada (Çanakkale), Halfeti (Şanlıurfa) ve Perşembe (Ordu) Türkiye'deki sakın şehirlerden bazılarıdır.</p>	
Şehirlerin Fonksiyonları	<p>Bir şehrin gelişmesinde ve çevresiyle sürekli etkileşim halinde bulunmasında rol oynayan işlevlerdir. Bir şehir bir veya çok sayıda fonksiyona sahip olabilir. Şehirler genellikle hâkim olan fonksiyon ya da fonksiyonlarıyla anılmaktadır. Şehirler, zaman içinde değişen koşulların etkisiyle bazı fonksiyonlarını kaybedip yeni fonksiyonlar kazanabilir.</p>		
	Ekonomik Fonksiyonlar	<p>Sanayi Şehirleri: Tokyo, Detroit, Chicago, Manchester, Düsseldorf</p> <p>Maden Şehirleri: Essen, Kerkük, Pittsburg, Johannesburg, Yakutsk</p> <p>Turizm Şehirleri: Dubai, Venedik, Paris, Roma, Miami, Las Vegas, Barselona, Cannes</p> <p>Tarım Şehirleri: Kırcaali (Bulgaristan),.</p> <p>Liman Şehirleri: Marsilya, Rotterdam, Hamburg, Singapur, Şanghay, Kalküta</p> <p>Ticaret Şehirleri: New York, Hong Kong, Şanghay</p>	
	Kültürel Fonksiyonlar	<p>Dini Şehirler: Vatikan – Roma, Kudüs, Mekke, Medine, Necef, Lhasa</p> <p>Üniversite (Kültür) Şehirleri: Oxford, Cambridge, Nev Hawen, Princeton</p>	
	Askeri ve İdari Fonksiyonlar	<p>Askeri Şehirler: Gelişiminde askeri birliklerin ve askeri açıdan önemli bölgelerin olduğu şehirlerdir. Brüksel (Belçika), Sarıkamış (Kars), İncirlik (Adana)</p> <p>İdari Şehirler: Ülkenin, bölgenin ya da uluslararası bir kuruluşun yönetim merkezinin bulunduğu şehirlere idari şehir denir. İdari şehirlerin çoğunluğu ülke başkentleridir. Paris (Fransa), Londra (İngiltere), Roma (İtalya), Ankara (Türkiye) ve Washington (ABD) idari şehirlere örnektir.</p>	

Şehirlerin Dünya'daki etki alanları üzerinde fonksiyonel özellikleri, nüfusları, bulunduğu ülkenin coğrafi konumu ve gelişmişlik düzeyi gibi faktörler etkilidir.

Yerel Etkiye Sahip Şehirler Yakın çevresini ve kendine idari olarak bağlı kırsal yerleşmeleri etkiler.

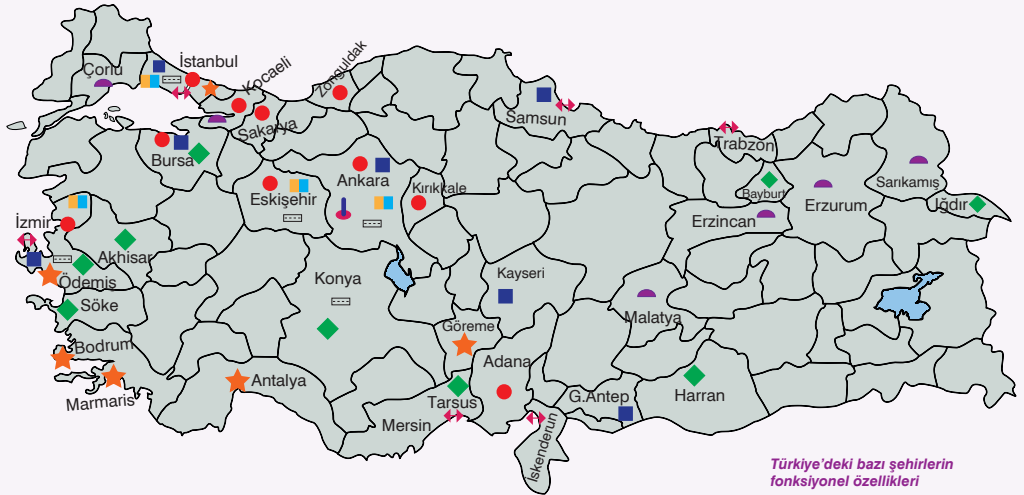
Bölgesel Etkiye Sahip Şehirler Eğitim ve sağlık hizmetleri, alışveriş hizmetleri, bankacılık hizmetleri vs. ile çevresindeki küçük şehirleri ve kırsal yerleşim alanlarını etkileyen şehirlerdir. Essen, Şam, Bakü, Hartum gibi.

Küresel Etkiye Sahip Şehirler Dünya ekonomisine, siyasal yapıya ve sosyal yaşama yön verebilen kalabalık şehirlerdir. Paris, New York, Londra, Pekin ve Tokyo gibi.

● Küresel etkiye sahip şehirler ● Bölgesel etkiye sahip şehirler
• Yerel etkiye sahip şehirler

Türkiye'de Şehirlerin Fonksiyonları

Türkiye'deki bazı şehirlerin fonksiyonel özellikleri

Türkiye'de Yerleşmeler

Başta tarım ve hayvancılık olmak üzere birincil ekonomik faaliyetlerin en önemli geçim kaynağı olduğu nüfusu az olan yerleşim birimlerine **kırsal yerleşme** denir.

Türkiye'deki Kırsal Yerleşmeler

Dokusuna Göre

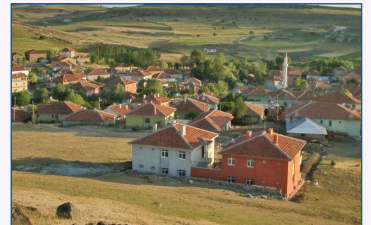
Dağınık Dokulu

Suyun (yağışların) fazla, eğimli arazilerin bulunduğu bölgelerde evlerin birbirinden uzak olduğu, bahçeler içerisinde dağınık bir biçimde kaldığı yerleşme tipidir. Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesimlerinde yaygın olarak görülür.

Toplu Dokulu

Yer şekillerinin sade ve su kaynaklarının sınırlı olduğu bölgelerde rastlanır. İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kırsal yerleşmeler genellikle su kaynaklarının yakınında toplanmıştır.

Türkiye'de Yerleşmeler	Türkiye'deki Kırsal Yerleşmeler	Büyükliğüne Göre	Belde (Kasaba)	Köy ile şehir arasında geçiş özelliği gösteren, nüfusu 2 bin - 10 bin arasında olan yerleşmelerdir.	
			Köy	Türkiye'de nüfusu 2000'den az olan cami, okul, otlak, baltalık, yayla ve orman gibi ortak malları bulunan sürekli yerleşmelere denir.	
			Köy Altı Yerleşmeleri	<p>Çiftlikler; düzlüklerde bulunan, birkaç evle geniş araziye sahip tarımsal işletmelerdir. Mezralar; tarım ve hayvancılığın yapıldığı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaygın yerleşmelerdir. Mahalleler; köyden ayrılmış olan ve batı bölgelerimizde yaygın küçük yerleşmelerdir. Divan; birbirinden uzakta kurulmuş, akraba ailelerden oluşan ve Batı Karadeniz'de görülen yerleşmelerdir.</p> <p>Yaylalar; hayvancılık faaliyetleri için oluşturulmuştur. Günümüzde turizm ve yazlık konaklama amacıyla da kullanılır. En çok Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde görülen yerleşmelerdir. Ağıl; köylerin yakınında küçükbaş hayvanların geceleme için yapılmış olan ve İç Anadolu'da yaygın olan yerleşmelerdir. Komlar; yazın kullanılan, taştan yapılmış evlerle küçükbaş hayvanların gecelediği barınakların yer aldığı, Doğu Anadolu'da bulunan yerleşmelerdir. Damlar; hayvan yetiştirilen, birkaç evden oluşan ve Ege Bölgesi'nde görülen yerleşmelerdir. Oba, hayvancılıkla uğraşan ailelerin kurdukları, birkaç çadırın oluşturduğu ve Toroslarda görülen yerleşmelerdir. Bağ evi, üzüm bağlarında yapılmış birkaç evden oluşan ve Ege Bölgesi'nde yaygın olan yerleşmelerdir. Dalyanlar, deniz kıyılarındaki balık üretme yerleri olan, Ege ve Akdeniz kıyılarındaki yerleşmelerdir.</p>	
		Kurulduğu Yere Göre	Vadi köyleri, ova köyleri, sahil köyleri, orman köyleri, dağ köyleri		
		Kalış Süreine Göre	Sürekli Yerleşmeler	Kasaba, köy, mezra, divan, çiftlik, mahalle	
	Geçici Yerleşmeler	Ağıl, kom, bağ evi, oba, dam, yayla, yazlık site, dalyan			

EKONOMİK FAALİYETLER VE DOĞAL KAYNAKLAR

Ekonomik Faaliyet Türleri

Üretim	Dağıtım	Tüketim
 <p>Mal ve hizmetlerin sağlanmasıdır. Yetiştirme ve imalat olarak ikiye ayrılır. Yetiştirme; tarım, hayvancılık ve balıkçılık gibi ihtiyaçların doğadan karşılanmasıdır. İmalat ise sanayi, enerji üretimi ve inşaat sektörü gibi alanlarda ham maddenin çeşitli süreçlerden geçirilerek kullanılır hâle getirilmesidir. Üretimi etkileyen beşerî faktörler şunlardır:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Sermaye birikimi ✓ İş gücü kaynakları ✓ Teknoloji ✓ Sanayi ve tarımsal faaliyetler 	 <p>Mal ve hizmetlerin tüketiciye (pazara) ulaştırılmasıdır. Ulaşımındaki gelişmelerle hız kazanan dağıtım, hem üretim hem de tüketimde büyük artışa neden olmuştur. Dağıtımını etkileyen beşerî faktörler şunlardır:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ulaşım ✓ Modern Pazarlama Teknikleri ✓ Teknolojik Gelişmeler ✓ İnsan Kaynakları ✓ Yerleşim Özellikleri ✓ İletişim 	 <p>Mal ve hizmetlerin kullanılmasıdır. Tüketim, ihtiyaçların çeşitlenmesi, üretimdeki artış ve dağıtımın kolaylaşması sonucu tüketim büyük bir artış göstermiştir. Tüketimi etkileyen beşerî faktörler şunlardır:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ İhtiyaçlar ✓ Gelir Düzeyi ✓ Teknolojik Gelişmeler ✓ Reklam ✓ Moda
<h3>Ekonomik Faaliyet Türlerini Etkileyen Doğal Faktörler</h3>		
<ul style="list-style-type: none"> ✓ İklim ✓ Bitki Örtüsü 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yer Şekilleri ✓ Toprak 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ham Madde ve Enerji Kaynakları ✓ Su kaynakları

Üretim, Dağıtım ve Tüketim Sektörlerinin Etkileşimine Örnekler	✓ Çabuk bozulabilen tarım ve hayvancılık ürünlerinin, tüketimin fazla olduğu büyük kentlerin yakınlarında yetiştirilmesi (Tüketimin üretimi etkilemesi)	
	✓ Petrol ve doğal gaz gibi çeşitli enerji kaynaklarının, döşenen boru hatları ile daha çok ülkeye taşınıp kullanılması (Dağıtımın tüketimi etkilemesi)	
	✓ Yeni geliştirilen akıllı cep telefonunun piyasaya çıkmasıyla, bu ürünün satıldığı mağazaların kapılarında uzun kuyrukların oluşması (Üretimin tüketimi etkilemesi)	
	✓ Kahve kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte kahve tarımı yapılan alanların genişlemesi (Tüketimin üretimi artırması)	
	✓ Sanayi tesislerine ham maddenin daha kolay ve ucuz taşınabilmesi için, kara yollarının yanında demir yollarının yapılması (Üretimin dağıtımını etkilemesi)	
	✓ Kar yağışının etkisiyle kapanan kara yolları nedeniyle, çeşitli tarım ürünlerinin Türkiye'nin doğu bölgesindeki şehirlere ulaştırılmaması (Dağıtımın tüketimi etkilemesi)	
	✓ Genel Ağ (İnternet) üzerinden yapılan alışverişlerin yaygınlaşmasıyla birlikte kargo taşımacılığının gelişmesi (Tüketimin dağıtımını etkilemesi)	
✓ Türkiye'de sanayi tesislerinin seçiminde, ulaşım olanaklarının gelişmiş olmasının öncelikli tercih edilmesi (Dağıtımın üretimi etkilemesi)		
Doğal Kaynaklar	Teknolojinin ve insan aklının dışında doğal süreçlerle oluşmuş, mal ve hizmet üretimi için gerekli olan kaynaklara doğal kaynak denir.	
	Yenilenebilir (Tüklenmeyen) Doğal Kaynaklar	Güneş, Rüzgâr, Su, Dalga, Hayvanlar, Orman, Toprak, Jeotermal su
	Yenilenemeyen (Tükenebilen) Doğal Kaynaklar	Petrol, Madenler, Kömür, Doğal gaz
Doğal Kaynak Ekonomi İlişkisi	✓ Doğal kaynaklar, ülkelerin ekonomik gelişimlerinde en önemli unsurlardan biridir.	
	✓ Doğal kaynakların insan için önemi; insanın zaman içinde değişen ihtiyaçları, doğal kaynakların kalitesi ve tüketim hızlarına bağlı olarak değişir.	
	✓ Doğal kaynaklara esas önemini kazandıran faktörler, Dünya nüfusunun artışı ve çağdaş sanayideki teknik gelişmelerdir.	
	✓ Doğal kaynakların kullanımında etkili olan başlıca faktörler; doğal kaynakların potansiyeli, kullanılan yöntem ve teknolojiler ile insanların ihtiyaçları dır.	
	Zengin Doğal Kaynağı Olup Gelişen Ülkeler	Zengin doğal kaynaklara sahip bazı ülkeler, teknoloji, iş gücü ve sermaye birikimlerini bilinçli bir şekilde kullanarak gelişmişlerdir. Rusya Federasyonu, Kanada, ABD, Güney Afrika Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti gibi.
Zengin Doğal Kaynaklara Sahip Olduğu Halde Az Gelişmiş Ülkeler	Zengin doğal kaynaklara sahip bazı ülkeler teknik bilgi ve sermaye bakımından yetersiz oldukları için yeterince gelişmemişlerdir. Nijerya, Azerbaycan, Türkmenistan, Venezuela gibi.	
Zengin Doğal Kaynağı Olmadığı Hâlde Gelişen Ülkeler	Doğal kaynaklar yönünden fakir ancak sermaye, iş gücü ve teknoloji açısından zengin olan ülkeler dışarıdan ham madde alıp bu açıklarını kapatmaktadır. Japonya, İsviçre, İsrail, Danimarka, Hong Kong gibi.	
Doğal Kaynağı Olmadığı İçin Gelişmeyen Ülkeler	Ülkelerden bazıları hem doğal kaynaklar bakımından fakir hem de teknoloji ve sermaye bakımından yetersizdir. Moğolistan, Kırgızistan, Haiti gibi.	